

Wijziging Europese richtlijnen gevaarlijke stoffen

Nieuwe voorschriften etiket en VIB

REMCO VISSER

adviseur en onderzoeker TNO Arbeid

Op de verpakking van producten met gevaarlijke stoffen moet een etiket prijken. Ook horen Veiligheidsinformatiebladen meegeleverd te worden. De Europese richtlijnen voor etiketten en informatiebladen zijn onlangs vernieuwd. Veel producenten en leveranciers zullen etiketten en VIB's van chemische producten moeten aanpassen, en gebruikers krijgen te maken met veranderingen op het etiket en in het VIB. Op een rij: de gevolgen voor gebruikers, producenten en leveranciers.

Om de gebruiker van een gevaarlijke stof informatie te verschaffen over de gevaren en bijpassende veiligheidsmaatregelen verplicht de Wet Milieugevaarlijke Stoffen (WMS) de levering van het gevaarsetiket en het Veiligheidsinformatieblad (VIB). Deze wetgeving wordt al vanaf 1967 in Europa geharmoniseerd en steeds weer aangepast aan nieuwe inzichten. De afgelopen tijd zijn de Europese richtlijnen voor etikettering en Veiligheidsinformatiebladen aangepast en vernieuwd. Zo zal de aanduiding 'milieugevaarlijk' met het bijhorende symbool van een dood boompje en visje vaker op het etiket verschijnen. Ook moet in het VIB meer en gedetailleerdere informatie worden opgenomen over de bescherming tegen blootstelling van stoffen.

EUROPESE RICHTLIJNEN

Als een medewerker in een bedrijf met een gevaarlijke stof gaat werken, willen we hem als laatste waarschuwing wijzen op de gevaren. De symbolen en R- en S-zinnen ('risk' en 'safety') op het gebruiksetiket geven hem deze informatie. Daarnaast zijn er meer informatiebronnen, zoals de Werkplekinstructiekaart, de Chemiekaart, het Veiligheidsinformatieblad en het stoffendossier. In Europa zijn de regels voor het gebruiksetiket en het VIB vast-

gelegd in drie verschillende richtlijnen: de Stoffenrichtlijn (67/548/EEG), de Preparatenrichtlijn (88/379/EEG) en de Veiligheidsinformatiebladenrichtlijn (91/155/EEG).

STOFFENRICHTLIJN

De Stoffenrichtlijn zegt wat er op een etiket moet komen te staan. Bijvoorbeeld de naam van de stof, de leverancier, het symbool en de R- en S-zinnen. In de eerste bijlage van de Stoffenrichtlijn, Annex 1, is voor een groot aantal stoffen vastgesteld welke symbolen en welke zinnen moeten worden vermeld: de verplichte etikettering. Aan (enkelvoudige) stoffen die niet in Annex 1 staan moet de producent of de leverancier zelf symbolen en zinnen toekennen: zelfindeling. Dat kan met de Etiketteringsgids, die als bijlage 6 in de Stoffenrichtlijn is opgenomen. De Etiketteringsgids geeft de criteria voor de toekenning van symbolen als vergiftig, licht ontvlambaar en milieugevaarlijk. Omdat het aantal symbolen beperkt is, geven de R-zinnen een nadere toelichting op dat symbool, zoals R-zin 23 'vergiftig bij inademing' of R-zin 45 'kan kanker veroorzaken'.

PREPARATENRICHTLIJN

In de Preparatenrichtlijn staan de regels hoe het

etiket er uit moet zien als een gevaarlijke stof met één of meerdere andere stoffen wordt gemengd. Daarbij geldt het verdunningsprincipe: als een bijtende stof (symbool 'bijtend' met R-zin 34 'kan brandwonden veroorzaken') wordt verdund met water zal het bijtende effect afnemen. Onder de concentratiegrens is dit mengsel nog slechts irriterend (met R-zin 36/38 'irriterend voor de ogen en de huid'). Verdun je nog meer, dan hoeft er helemaal geen symbool en R-zin meer te worden vermeld. Naast het verdunningsprincipe, bestaat ook het optelprincipe: vergelijkbare effecten van verschillende stoffen worden met een aantal rekenregels bij elkaar opgeteld.

VEILIGHEIDSINFORMATIEBLADENRICHTLIJN

In het richtsnoer van de Veiligheidsinformatiebladenrichtlijn staat welke informatie er in de zestien rubrieken van het VIB moet worden opgenomen. De producent of leverancier moet dit VIB bij elke eerste levering van een gevaarlijk product meesturen naar een professionele gebruiker. Deze gebruiker, in Arbowettermen een werkgever, moet de informatie uit het VIB vertalen naar gebruiksinformatie afgesteld op zijn eigen werknemers. Dat kan bijvoorbeeld in mondelinge instructies of

in de steeds meer gebruikte Werkplekinstructiekaarten (WIK's). Ook Chemiekaarten zijn voor dit doel te gebruiken.

De indeling van stoffen en preparaten volgens de Europese richtlijnen vormen de basis van het stofbeleid van de overheid. Zo stelt het Arbobesluit dat stoffen op de werkplek een werkpleketiket moeten hebben, met daarop diezelfde symbolen en R-zinnen. Ook de regelgeving over opslag van gevaarlijke stoffen (CPR 15) gebruikt de indelingen uit de stoffenrichtlijn om onderscheid te maken tussen verschillende soorten stoffen. Bij de verplichte registratie van gevaarlijke stoffen moet de werkgever het gevaar van de stof aangeven met behulp van de symbolen en de R-zinnen.

MILIEUGEVAARLIJK

Al een aantal jaren bevat de Stoffenrichtlijn criteria voor de categorie milieugevaarlijk. Aan stoffen die vergiftig zijn voor vissen, algen of watervlooien, slecht afbreekbaar zijn en zich ophopen in organismen (bioaccumulatie) kan het symbool milieugevaarlijk (dood visje en dood boompje) worden toegekend, net als de R-zinnen 50, 51, 52 (respectievelijk zeer vergiftig, vergiftig en schadelijk voor ➤

in het water levende organismen) en 53 (kan in het aquatisch milieu op lange termijn schadelijke effecten veroorzaken). Echter, de rekenregels om dit symbool en deze R-zinnen aan preparaten toe te kennen ontbraken nog. In de wijziging van de Preparatenrichtlijn (1999/45/EG) zijn deze rekenregels opgenomen. Daarom zullen de komende tijd steeds vaker milieuzinnen op het etiket van chemische producten voorkomen.

VERDACHT KANKERVERWEKKEND

In de lijst met R-zinnen staat één 'vuilnisbak'-zin die een aantal gezondheidseffecten op een onduidelijke grote hoop veegt. Het gaat om R 40: 'Onherstelbare effecten zijn niet uitgesloten'. Deze zin wordt gebruikt om te waarschuwen voor drie verschillende gezondheidseffecten:

- »verdacht kankerverwekkend (carcinogeen categorie 3);
- »verdacht van het veroorzaken van erfelijke genetische schade (mutageen categorie 3);
- »stoffen die bij giftigheidstesten met ratten niet de dood maar wel onherstelbare effecten kunnen veroorzaken (R 40 wordt dan gecombineerd met een van de R-zinnen 20, 21 of 22 om de wijze van blootstelling aan te geven).

Om aan deze onduidelijke situatie een eind te maken heeft in de 28ste aanpassing van de Stoffenrichtlijn (2001/59/EG) R 40 een nieuwe tekst gekregen ('Carcinogene effecten zijn niet uitgesloten') en is er een nieuwe R-zin 68 bijgekomen, met de oude tekst van R 40 ('Onherstelbare effecten zijn niet uitgesloten'). De nieuwe R 40 geldt nu alleen voor het verdacht kankerverwekkende effect, terwijl R 68 bij de andere twee effecten hoort.

Vreemd in de tekst van de nieuwe R 40 is het woord carcinogeen, terwijl in R 45 ('Kan kanker veroorzaken') het woord kanker wordt gebruikt. In de vertalingen van deze zin in andere Europese talen daarentegen is consequent één woord voor kanker gebruikt. Dat is minder verwarrend en daarnaast is carcinogeen een echt jargonwoord.

NIEUWE R-ZINNEN

In een aantal recente wijzigingen (vóór de 28ste) van de Stoffenrichtlijn zijn de zinnen R 66 ('Herhaaldelijke blootstelling kan een droge of

gebarsten huid veroorzaken') en R 67 ('Dampen kunnen slaperigheid of duizeligheid veroorzaken') toegevoegd aan de lijst van R-zinnen. Deze zinnen zijn duidelijk bedoeld om te wijzen op de gevaren van oplosmiddelen, die door het Organisch Psycho Syndroom (OPS) in de aandacht zijn gekomen. Deze verandering zien we ook in de Annex 1, de lijst met verplichte etikettering van de Stoffenrichtlijn. In deze lijst vinden we bij iedere wijziging van de Stoffenrichtlijn stoffen met deze nieuwe R-zinnen.

NIET-GEVAARLIJKE PREPARATEN

Chemische producten waaraan door de Stoffenrichtlijn of de Preparatenrichtlijn een symbool of een R-zin wordt toegekend noemen we gevaarlijke producten. Bij een levering van een gevaarlijk product aan een professionele gebruiker is de producent of de leverancier verplicht om een VIB mee te zenden. Dat betekent dat voor een niet-gevaarlijk product, zoals bijvoorbeeld keukenzout (natriumchloride), dit VIB niet verplicht is. Er is echter een praktijk ontstaan waarin voor bijna alle chemische producten een VIB wordt meegezonden, al is het maar om aan te tonen dat een product niet gevaarlijk is.

De Preparatenrichtlijn is nu zo gewijzigd, dat de producent of leverancier wel verplicht wordt om voor een product dat niet als gevaarlijk is ingedeeld volgens de Preparatenrichtlijn, maar wel een gevaarlijke stof bevat, een VIB op te stellen. Een preparaat dat bijvoorbeeld een geringe hoeveelheid (minder dan twintig procent bijvoorbeeld) van een schadelijke stof bevat, is volgens de Preparatenrichtlijn niet gevaarlijk. Zit er echter meer dan een

procent van die stof in, dan zal op het etiket de tekst moeten worden vermeld dat de gebruiker een VIB kan opvragen bij de leverancier of producent.

MEER INFORMATIE OP HET VIB

Ook de Veiligheidsinformatiebladenrichtlijn (2001/58/EG) is gewijzigd. In het VIB moet de gebruikswijze van het chemische product worden opgenomen. De bedoeling daarvan is dat in het VIB de beheersmaatregelen worden aanbevolen gericht

“De zinnen R 66 en 67 zijn duidelijk bedoeld om te wijzen op de gevaren van oplosmiddelen, die door het Organisch Psycho Syndroom (OPS) in de aandacht zijn gekomen.”

op dat specifieke gebruik. In rubriek 8 zal volgens de nieuwe VIB-richtlijn meer informatie over persoonlijke beschermingsmiddelen worden opgenomen. Zo zal het soort materiaal voor chemicaliënbestendige handschoenen worden vermeld, maar ook de 'doorbraaktijd' van dat materiaal. De doorbraaktijd is de tijdsduur voor een chemische stof om door de handschoenen heen te trekken: de uiterste gebruikstijd van een handschoen.

IMPLEMENTATIE

Europese richtlijnen gelden niet onmiddellijk als wetten voor bedrijven en burgers. De richtlijnen moeten daartoe eerst worden geïmplementeerd in Nederlandse wetgeving. Voor de wijzigingen die genoemd zijn in dit artikel was de uiterste implementatiedatum 30 juli 2002. De Nederlandse overheid heeft de invoering van deze datum (als een van de weinige Europese landen) echter niet gehaald. Pas in november 2002 is de gewijzigde VIB-richtlijn van kracht geworden. De gewijzigde Stoffenrichtlijn en de gewijzigde Preparatenrichtlijn zullen in het voorjaar van 2003 volgen. Voor producenten, leveranciers en gebruikers van chemische producten zullen de wijzigingen dan pas een wettelijke status krijgen. Veel producenten hebben de wijzigingen al lang doorgevoerd, gezien het feit dat zij meestal ook aan klanten in andere Europese landen leveren. <<

HANDIGE HULPMIDDELEN

Een aantal producten kan helpen bij het opstellen van etiketten en VIB's. Een handig hulpmiddel is de cd-rom van Ten Hagen & Stam (www.ths.nl) die de Annex 1 en een rekenmodule voor de preparatenrichtlijn bevat. Er bestaan ook veel softwareproducten voor het opstellen van VIB's. Arboplan (www.arboplan.nl) geeft een driedaagse cursus over het opstellen van etiketten en VIB's.

SAMENVATTING

In de aangepaste Preparatenrichtlijn zijn rekenregels opgenomen om het milieusymbool en de bijbehorende R-zinnen toe te kennen. Nog een aanpassing van die richtlijn: de producent of leverancier is voortaan verplicht voor een product dat niet als gevaarlijk is ingedeeld, maar wel een gevaarlijke stof bevat, een veiligheidsinformatieblad (VIB) op te stellen. Ook de Stoffenrichtlijn is gewijzigd. Waarschuwingzin R 40 was onduidelijk doordat het een brede lading dekte, die zin heeft een nieuwe tekst gekregen. Ook is er een nieuwe zin bijgekomen: R 68. De Veiligheidsinformatiebladenrichtlijn is ook gewijzigd. Het VIB moet voortaan ook de gebruikswijze van het product vermelden. Verder moet het meer informatie over persoonlijke beschermingsmiddelen bevatten.